

MİKRO-BÖLGE KALKINMA STRATEJİSİ: GÜNEYDOĞU ÇALIŞMASI

MICRO-REGION DEVELOPMENT STRATEGY: SOUTHEAST STUDY

Doç. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK¹

ÖZET

Üzerine çözüm senaryoları kurgulanan sorun sosyal, kültürel ve iktisadi v.s. yönleriyle ele alınması gereken bir sorundur. Sorun eğer tüm boyutları ile kuşatılmazsa başarı kısır kalacak ve maksat hasıl olmayacaktır. İçinde ekonominin de olduğu diğer faktörler refahın sürdürülebilirliği bakımından vazgeçilmez niteliktedir. Bölgede yaşanan ve kronik hale gelmiş sorunun temel nedenlerinden biri olan iktisadi gerilik ve bunun politik istismarcı lehine kullanımı kalıcı bir çözüm için bu sürece paralel ele alınması zorunlu olan bir realitedir.

Bu çalışmada ele alınacak stratejik adımlar bölgeye yönelik şimdiye kadar geliştirilen politikalarından farklı niteliktedir. Bunlar genel hatları ile çözüme yönelik temel yaklaşımı belirleyen sivil zihniyet, tersine sermaye göçü, sektörel değerlendirme, enerji ve toprak potansiyeli ve küresel sermaye fırsatından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Sektör, Bölgesel Gelişme, Sermaye Hareketliliği.

Jel Kodları: O18, R58.

ABSTRACT

The base problem which the scenarios were developed for its solution is an issue which needs to be addressed comprehensively from social, cultural and economic perspectives. If it is not addressed comprehensively, it will not achieve the main objectives for building development in the region therefore not accomplish complete success. However, it has been realized that political operation is insufficient solely as a solution to underdevelopment problem in the region by the time and other factors including economics are essential for the sustainability of welfare in the region. One of the main reasons that the underdevelopment has become a chronic issue in the region is economic deficiency and its reality of being used in favor of politic exploitation which needs to be addressed for developing a permanent solution for peace in conjunction with the political operation.

Strategies discussed in this study will be different from the policies developed for building peace in the region till now. In a summary, these are a civil mentality determining fundamental approach for developing solution, reverse capital migration, sectoral assessment, energy and land potential, and global capital opportunity.

Key Words: Turkey Economy, Industry, Regional Development, Capital Transition.

Jel Codes: O18, R58.

1.GİRİŞ

Bölgenin sanayi özelinde temel ekonomik yapısını kavramamızda yardımcı olacak nitelikte özellikle seçilmiş bazı göstergeleri ağırlıklı olarak DEİK raporlarından yaptığımız alıntılar çerçevesinde ele alacağız. Bölgede öne çıkan sektörler, kamu ve özel sektör payları, istihdam pozisyonu, enerji, ihracat ve gelir payları ve bunların Türkiye genel göstergeleri

¹ Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, kkocak@akdeniz.edu.tr

ile karşılaştırmalı verileri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. TRC3 Bölgesi illeri olan Mardin, Şırnak, Batman ve Siirt illeri verileri kendi içinde karşılaştırılmak suretiyle nasıl bir görünüme sahip olduğu netleştirilmeye çalışılırken, diğer taraftan da Türkiye verileri ile karşılaştırması yapılmak suretiyle bölgenin fotoğrafı çekilmiştir. Bu şekilde bölgeye yönelik önerdiğimiz stratejik açılımın sağlıklı değerlendirilebilmesi için zihinler hazırlanmış olacaktır.

Bölge ekonomisi sahip olunan potansiyele rağmen, yeterince gelişmemiş ve rekabet edebilirlik konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durumun oluşmasında Bölge'de zengin yerel kaynakların Ar-Ge ve yenilikçilik ile harekete geçirilememesinin, üretimde bilgi ve teknolojinin yeterince kullanılmamasının, Bölge KOBİ'lerinin finansmana ve bilgiye erişimde güçlükler yaşamasının, kalifiye işgücü ve altyapı yetersizliklerinin, pazarlama, tanıtım, markalaşma ve inovasyon stratejilerinin yokluğunun ortak payı vardır. Öte yandan, Bölge'nin genç ve girişimci nüfusunun, bereketli tarım toprakları ile yer altı ve yer üstü zenginliklerinin ve Ortadoğu, Afrika ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri pazarlarına yakınlık avantajının sanayide son yıllarda daha iyi değerlendirilmesi sonucu Bölge Gayrisafi Katma Değeri'nde (GSKD) sanayi sektörünün payı aşağıda tabloda görülebileceği gibi ülke ortalamasının üzerinde bir artış göstermesi çok anlamlıdır. GSKD'de sanayi payı artarken tarım ve hizmetler sektörlerinin payı azalış göstermektedir.

Ülke ihracatına her yıl artan bir katkı sağlayan bölge, başta Suriye ve Irak olmak üzere komşu ülkeler ile ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. Birçok Ortadoğu ve Afrika ülkesiyle vizelerin kaldırılmış olması bölgenin bu ülkelere açılımı bakımından gerek ticaret gerekse de ilişkiler açısından olumlu sonuçlar doğuracak niteliktedir.

GAP sulama kanallarının Bölge'ye ulaşması, mayınlı arazilerin temizlenerek tarım sektörüne kazandırılması ve devam eden arazi toplulaştırma çalışmalarının tamamlanmasıyla Bölge'nin tarım potansiyelini verimli ve etkin bir şekilde değerlendirebileceği ve ülke tarımına daha fazla katkı sağlamanın yanı sıra tüm Orta Doğu bölgesinin tarımsal ürün deposu olma potansiyeli taşımaktadır.

Bölge'de finansmana erişim önemli sıkıntılardan biridir. Bölge'nin mevduat büyüklüğü itibarıyla 26 Düzey 2 bölgesi içinde 25'inci sırada yer alması Bölge'de sermaye birikiminin yeterli düzeyde olmadığını ve Bölge'de kazanılan gelirin büyük bir kısmının Bölge dışında tasarruf edildiğini göstermektedir. Bölgesel eşitsizlikleri önlemeye yönelik araçlar olan teşvikler bölge'deki altyapı ve işgücü imkânlarının kısıtlılığı sebebiyle bölge'ye yatırım çekmekte yetersiz kalmaktadır. Bölge müteşebbisleri ile yapılan görüşmelerde, bölgedeki işletme sahipleri bankaların bölgeyi yüksek riskli kategoride görmesi sebebiyle kredi teminat şartlarını diğer bölgelere göre yüksek tuttuğundan şikâyet etmektedir.

2. KARŞILAŞTIRMALI GENEL EKONOMİK GÖSTERGELER

Bölgenin sanayi özelinde temel ekonomik yapısını kavramamızda yardımcı olacak nitelikte özellikle seçilmiş bazı göstergeleri ağırlıklı olarak DEİK raporlarından yaptığımız alıntılar çerçevesinde ele alacağız. Bölgede öne çıkan sektörler, kamu ve özel sektör payları, istihdam pozisyonu, enerji, ihracat ve gelir payları ve bunların Türkiye genel göstergeleri ile karşılaştırmalı verileri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. TRC3 Bölgesi illeri olan Mardin, Şırnak, Batman ve Siirt illeri verileri kendi içinde karşılaştırılmak suretiyle nasıl bir görünüme sahip olduğu netleştirilmeye çalışılırken, diğer taraftan da Türkiye verileri ile karşılaştırması yapılmak suretiyle bölgenin fotoğrafı çekilmiştir. Bu şekilde bölgeye yönelik önerdiğimiz stratejik açılımın sağlıklı değerlendirilebilmesi için zihinler hazırlanmış olacaktır.

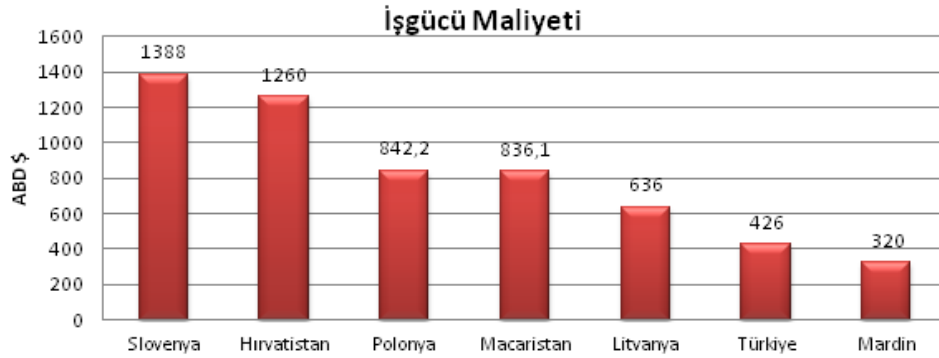
SWOT analizi formatında sergilenen yaklaşımla bölgenin zayıf ve güçlü tarafları öne çıkarılması suretiyle bölgenin ekonomik performansının değerlendirilmesini hedefleyen strateji için bir hareket noktası oluşturmuştur.

Bu çerçevede bölgeye yönelik analizde öne çıkan zayıf ve güçlü yönler şu şekilde gerçekleşmiştir;

2.1. İşgücü Maliyetleri

Avrupa Birliğine yeni üye olan ya da Avrupa'da en ucuz işgücüne sahip ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye en ucuz işgücüne sahip ülke konumundadır. Mardin'de işgücü maliyetleri ise Türkiye ortalamasının altında seyrederek girişimciler için önemli bir avantaj sağlamaktadır(DPT,2003).

Şekil 1: İşgücü Maliyetleri

Kaynak: DPT 2003

2.2. Bölge GSYİH

26 farklı bölgeye ayrılan Kalkınma Ajanslarının faaliyet alanları içerisinde Mardin, Batman Şırnak ve Siirt'le birlikte TRC3 içerisinde yer almaktadır. TRC3 Bölgesi'nde 2001 yılında kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) 993 \$ olup aynı yılın Türkiye kişi başı GSYİH'sinin %46'sı kadardır. Kişisel gelirin ölçülmesinde daha gerçekçi göstergeler sunan satın alma gücü paritesine göre kişi başı GSYH'da Siirt ve Batman diğer iki ile göre daha iyi gözükmetedir(TÜİK,2001).

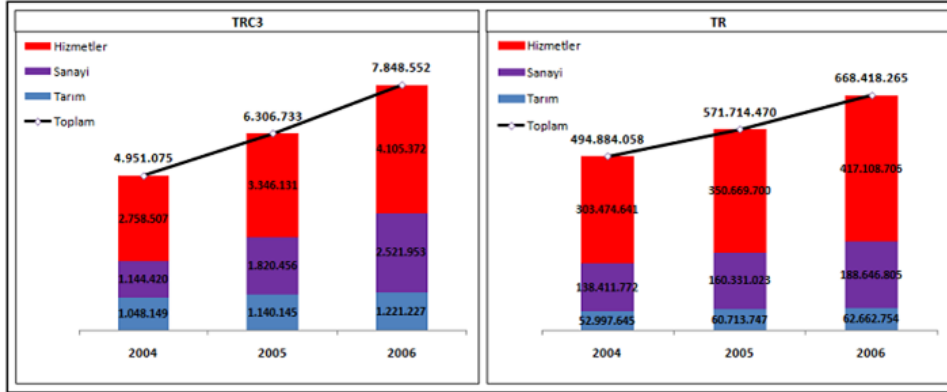
Tablo 1: TRC3 Bölgesi GSYİH Göstergeleri

	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3	TR	TRC3/TR
Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYİH(\$)	983	1216	638	1111	993	2146	0,46
Satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYH (\$)	2809	3473	1824	3174	2837	6132	0,46
Kişi başına GSYH Türkiye Sıralaması	68	56	79	61	24/26	-	-

Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK 2001

2.3. Bölge GSKD

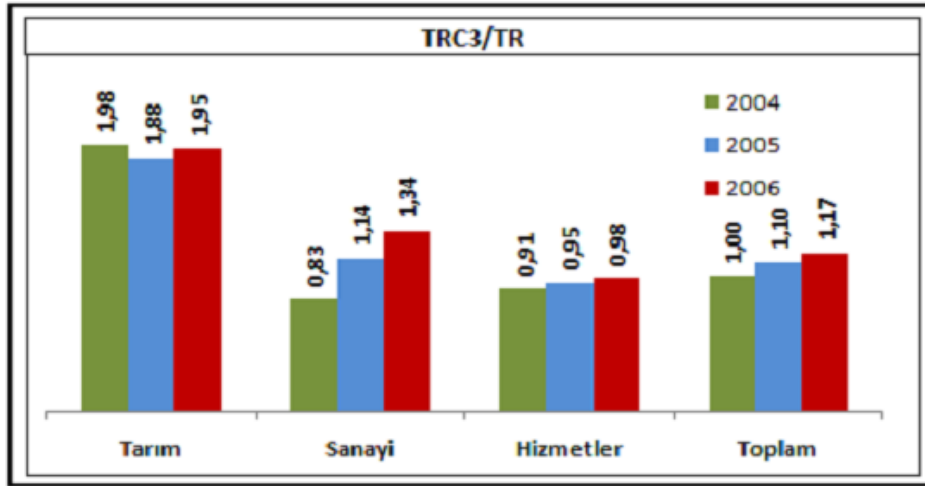
Şekil 2: Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayrisafi Katma Değer (Bin TL)

Kaynak: TÜİK Veritabanı

Yukarıdaki şekilde farklı bir hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Kişi başına düşen geliri hesaplamada farklı bir yaklaşımı kullanan TÜİK, 2004 yılından itibaren Düzey 2 bölgeleri için GSYH yerine Gayrisafi Katma Değer (GSKD) hesaplama metodunu benimsemiştir. Hizmetler, sanayi ve tarım sektörlerinde GSKD tutarlarına bakıldığında TR'ye göre TRC3 Bölgesi'nde özellikle hizmetler ve sanayi sektörlerinde daha hızlı bir büyümenin olduğu gözlenmektedir(TÜİK,2007).

Şekil 3: Sektörlere Göre Gayri Safi Takma Değerde TRC Bölgesinin TR'deki Payları (%)

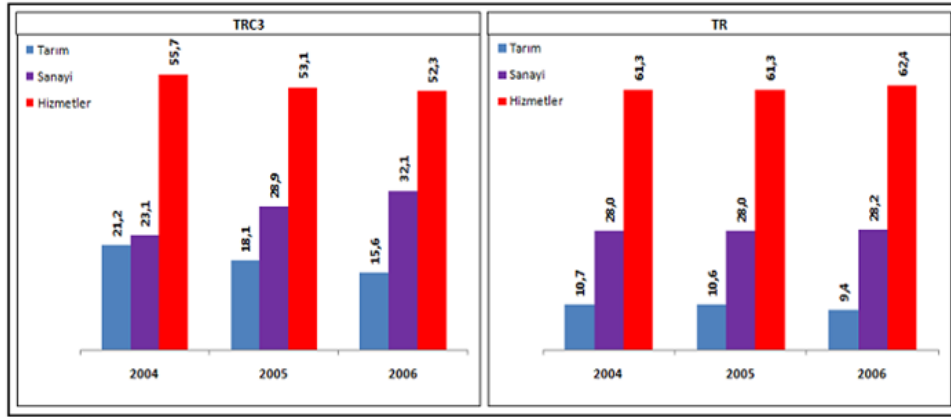

Kaynak: TÜİK Veritabanı

Katma değer üretimi ekonomik performans bakımından dikkate alınan değerli verilerdendir. Bu açıdan bölge'de üretilen GSKD'nin ülke toplamı içindeki payı 2004 yılında %1'den 2006 yılında %1,17'ye çıkmıştır. Bu artışın, Türkiye ortalamasının üzerinde olması bölge adına olumlu bir gelişmedir. Sanayi analizimiz açısından bu veri anlamlı bir sonuç sağlamaktadır.

Yukarıdaki şekilde, sanayide üretilen katma değer Türkiye'ye göre TRC3 Bölgesindeki artış oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Sektörlerin GSKD içindeki paylarını gösteren aşağıdaki şekillerden de TRC3 Bölgesi'nde tarımın, oransal olarak azalma eğilimine girmesine rağmen, ülke ortalamasının üstünde kalmaya devam ettiği görülmektedir. Bölge'de sanayi sektörünün ise GSKD içindeki payı artma eğilimi gösterirken, hizmet sektörünün payının ise azalmakta olduğu ve Bölge'de sanayi sektörünün GSKD içindeki payının 2006 yılında, ülke genelindeki aynı payın üzerine çıktığı görülmektedir(TÜİK,2007).

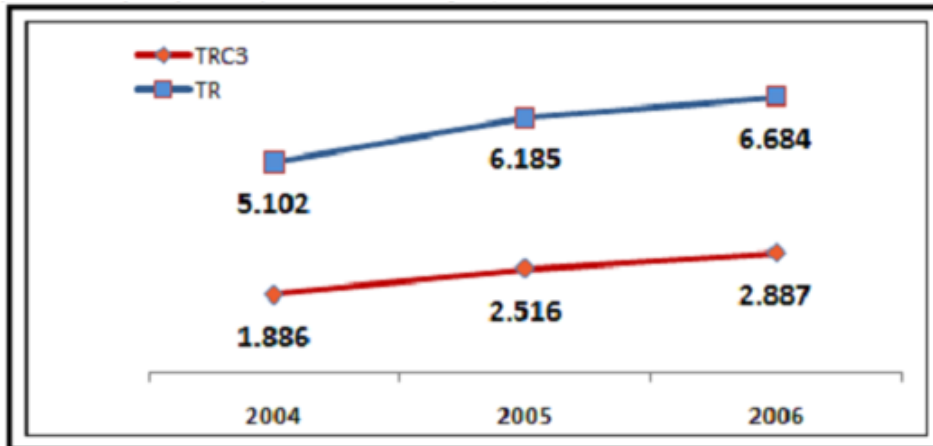
Şekil 4: Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%)

Kaynak: TÜİK Veritabanı

TRC3 Bölgesi'nin kişi başına Gayri Safi Katma Değeri 2004 yılında 1.886 USD iken Türkiye'de 5.102 USD olarak gerçekleşmiştir. 2005 ve 2006 yıllarındaki gelişme aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 5: Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (USD)

Kaynak: TÜİK Veritabanı

TRC3 Bölgesi 2006 yılında 2.887 USD ile 26 bölge içinde 24. sırada yer alabilmiştir. 2004 yılında 26. sırada yer alan bölgenin geri kalmış diğer bölgelere göre gelişme kaydettiği söylenebilir(TÜİK,2007).

2.4. Bölgenin Sosyo-Ekonomik Görünümü

2003 yılında DPT tarafından yapılan iller arası sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Batman 81 il içerisinde 70. sırada, Mardin 72, Siirt 73 ve Şırnak ise 78. sırada ve TRC3 Bölgesi 26 bölge içerisinde 24. sırada yer almıştır. İl sayısının 76 olduğu 1996 yılında DPT tarafından yapılan benzer bir çalışmada da illerin durumu ve sıralamasının söz konusu tarihten 2003 yılına kadar pek değişmediği görülmektedir(DPT,2003).

Tablo 2: TRC3 Bölgesi Sosyoekonomik Gelişmişlik Sırası

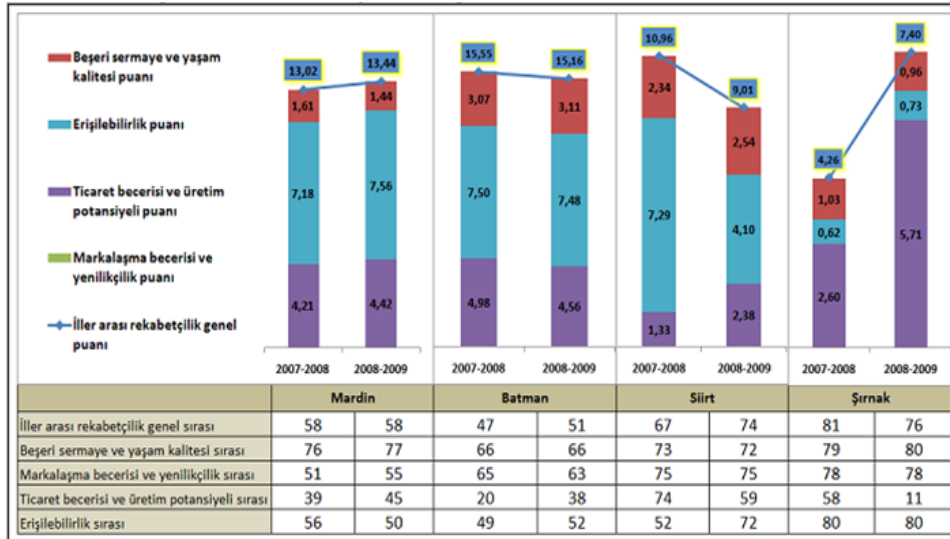
	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Sosyoekonomik gelişmişlik sırası (1996)	66	65	75	68	
Sosyoekonomik gelişmişlik sırası (2003)	72	70	78	73	24 / 26

Kaynak: Sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması çalışması, (DPT 1996,2003)

2.5. Bölgenin Rekabet Gücü Endeksi

Uluslar Arası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun 2007-2008 ve 2008-2009 yılları için yaptığı İller Arası Rekabetçilik Endeksi çalışmasına göre; Mardin ili genel endekste 81 il içerisinde sırasını korurken, Batman dört sıra, Siirt yedi sıra gerilemiştir. Şırnak ili ise beş sıra ilerleyerek 76. sıraya yükselmiştir. Beşeri sermaye ve yaşam kalitesinde Bölge'de en iyi durumda olan Batman, ancak 66. sırada kalabilmiştir. Bölge illerinde en çarpıcı gelişmeyi ticaret becerisi ve üretim potansiyeli endeksindeki artışla Türkiye genelinde bu alanda 11. sıraya yükselen Şırnak göstermiştir. Ticaret becerisi ve üretim potansiyelindeki bu artış genel endekste Şırnak'ı 81. Sıradan ancak 76. Sıraya yükseltmeye yetmiştir. Bölgedeki en dramatik düşüşü ulaşım, haberleşme ve erişilebilirlik konusunda Siirt yaşamıştır. Bu düşüşün Siirt'in genel puanına etkisi tablodan da açıkça görülmektedir(DİKA,2010).

Şekil 6: TRC3 Bölgesi İller Arası Rekabetçilik Göstergeleri

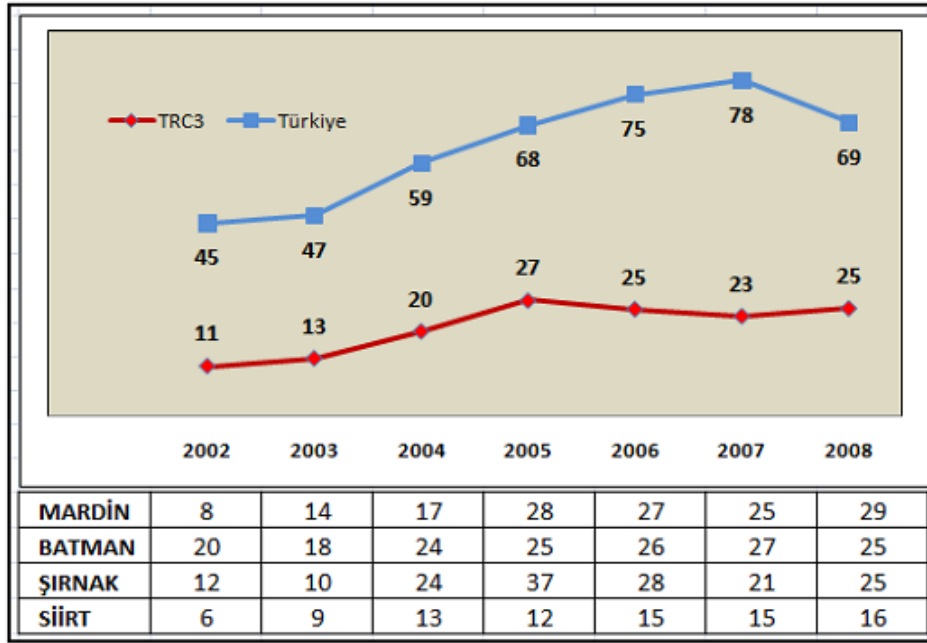

Kaynak: İller arası rekabetçilik endeksi çalışması, (URAK, 2008-2009)

URAK araştırmasına göre TRC3 Bölgesi'nin en geri kaldığı alanın markalaşma becerisi ve yenilikçilik olduğu görülmektedir. Mardin ve Batman'ın bu göstergelerde biraz daha üst sıralarda olması diğer illerin bu alanda geri kalmasından kaynaklanmaktadır.

Bir bölgenin ekonomik gelişmişliği artık sadece kişi başı gelir ile ölçülmektedir. Bölgelerin yaratıcı sermayeleri ve altyapıları bu gelişmişliği belirleyen en önemli ölçütlerdendir. EDAM tarafından Ocak 2009'da yayınlanan "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" isimli çalışmada TRC3 Bölge illeri yaratıcı sermaye ve fiziki altyapı endeksinde çok gerilerde yer almışlardır(DİKA,2010:17).

Şekil 7: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Kurulan Şirket ve Kooperatif Sayısı

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler TRC3 (2008)

Bölgede kurulan şirket ve kooperatif sayılarının yetersizliği bölgenin "yaratıcı sermaye" konusundaki eksikliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Tablo incelendiğinde; bu dört ilde kurulan şirket ve kooperatif sayısının illerin potansiyeline göre ne ölçüde yetersiz kaldığı görülecektir. Yapılan çalışmalar neticesinde, bölge işletmelerinin Ar-Ge ve yenilikçiliğe yeterli miktarda bütçe ayırmadıkları ve bu yüzden "yaratıcı sermaye"nin oluşamadığı anlaşılmıştır(DİKA,2010).

Tablo 3: TRC3 Bölgesi Kayıtlı İşletme Verileri (2009)

	MARDİN	BATMAN	SİİRT	ŞIRNAK	TRC3
Kayıtlı İşletme Sayısı	187	133	57	43	420
Çalışan Sayısı	5.115	8.912	3.927	1.241	19.195
İşletme Başına Çalışan	27	67	69	29	46

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı (www.tobb.org.tr)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Mardin bölgenin en fazla işletmesine sahip ili konumundadır. Ancak çalışan sayısı itibariyle kendisinden sonra gelen Batman'ın gerisinde kalmaktadır. Bu durum iki ihtimali akla getirmektedir: Birincisi, işletmelerin işgücü yoğunluk farklılıkları; ikincisi ise, işletmelerin büyüklük farklılığı. Buna göre Batman'daki işletmeler ya işgücü yoğun veya büyük ölçekli işletmelerdir.

Bölgenin diğer illerinden Siirt ve Şırnak'daki işletmelerin işgücü yoğunluğu da Mardin'in üzerinde seyretmektedir. Küçük ölçekli veya teknoloji yoğun işletme ihtimalini akla getiren bu sonuç ayrıca inceleme gerektiren bir durumdur.

2.6. İmalat Sanayi Gelişmişliği

TRC3 Bölgesi imalat sanayiinin gelişmesi için potansiyel barındırmasına rağmen sanayi altyapısı ve kalifiye eleman eksikliği başta olmak üzere birçok nedenden dolayı Bölge bu konuda çok geri kalmıştır. Tablo incelendiğinde Bölge'nin, küçük sanayi siteleri iş yeri sayısında ve imalat sanayii yıllık çalışanlar ortalama sayısında Türkiye'nin en geri kalmış bölgesi olduğu görülmektedir. Batman'ın petrol avantajı imalat sanayii gelişmişliği rakamlarını az da olsa iyileştirmektedir. Buna rağmen petrol yan sanayinin gelişmediği, potansiyelin yeterince değerlendirilemediği anlaşılmaktadır(DİKA,2010).

Tablo 4: TRC3 Bölgesi İmalat Sanayii Gelişmişliği

	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
İmalat Sanayii Gelişmişlik sırası	68	62	80	69	24 / 26
Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranına göre Türkiye sırası	70	45	75	68	24 / 26
Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısına göre Türkiye sırası	31	69	78	50	21 / 26
Küçük Sanayi Siteleri İş Yeri Sayısına göre Türkiye sırası	67	65	81	71	26 / 26
İmalat Sanayii İş Yeri Sayısına göre Türkiye sırası	57	69	81	78	24 / 26
İmalat Sanayii Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısına göre Türkiye sırası	66	69	80	72	26 / 26
İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarına göre Türkiye sırası	52	63	80	72	22 / 26
Fert Başına İmalat Sanayii Elektrik Tüketimine göre Türkiye sırası	55	63	80	72	22 / 26
Fert Başına İmalat Sanayii Katma Değerine göre Türkiye sırası	62	49	80	72	22 / 26

Kaynak: Sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması çalışması, (DPT 2003)

TRC3 Bölgesi'nde yer alan dört ilde de OSB bulunmasına ve aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Şırnak dışındaki illerin OSB'leri erken tarihlerde kurulmuş olmalarına rağmen, gerek altyapı sorunları (özellikle sık yaşanan elektrik kesintileri) ve gerekse bölge illerinin güvenlik konusunda sahip oldukları kötü imaj nedeniyle bu OSB'ler etkin ve verimli işlememektedir.

TÜİK kaynaklarına göre Bölge illerinde ve Bölge'de açılan sanayi işletmelerinin sayısı ve sermayesi verilmektedir. Buna göre; Mardin ve Batman illerinde açılan imalat sanayii işletme sayısında artış ve Siirt'te azalış görülürken Şırnak'ta bu sayı değişmemiştir. Madencilik ve taşocakçılığı açılan işyeri sayısında ise yalnızca Siirt ilinde artış söz konusudur. 2009 yılında toplam açılan işletme bakımından en yüksek sayı Mardin iline ait olup artış oranı açısından da yine bu il ilk sırada gelmektedir(TÜİK,2010).

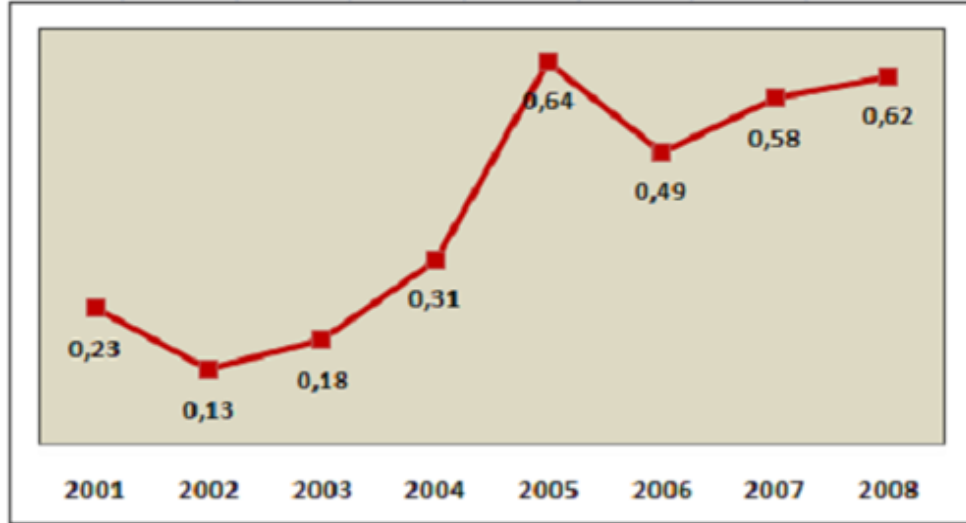
Tablo 5: Sektörlere Göre Açılan İşletmelerin Sayı ve Sermayeleri

	Mardin		Batman		Şırnak		Silirt		TRC3		TRC	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
İmalat/Sayı	19	25	13	25	5	5	8	3	45	58	379	400
İmalat/Sermaye (Bin TL)	8.100	21.350	2.225	7.200	1.405	2.100	2.400	700	14.130	31.350	138.861	172.415
Maden,Taşoc./Sayı	3	2	2	2	8	6	1	3	14	13	49	42
Maden,Taşoc./Sermaye(Bin TL)	900	600	850	700	1.800	1.450	500	1.100	4.050	3.850	15.075	10.970
Toplam/Sayı	217	274	120	149	109	106	47	49	493	578	2.413	2.700
Toplam/Sermaye (Bin TL)	80.925	113.282	29.969	42.709	32.649	34.663	20.271	23.477	165.814	214.131	784.284	801.449

Kaynak: TÜİK

2.7. İhracat Performansı

Şekil 8: TRC3 İhracatının Türkiye İhracatı İçindeki Payı (%)

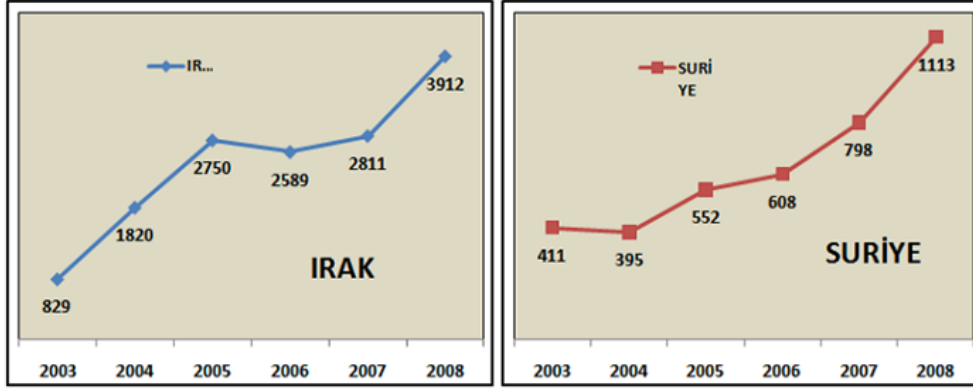
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (Dış ticaret istatistikleri)

Ortadoğu'ya açılan iki sınır kapısına sahip olması nedeniyle TRC3 Bölgesi Türkiye ihracatı için büyük önem arz etmektedir. Yukarıdaki şekilde yıllara göre TRC3 Bölgesi ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payına yer verilmiştir. Oran olarak düşük olmakla birlikte, Bölge'nin toplam ihracat içindeki payının gittikçe artan bir eğilim gösterdiği ve bu illerde sınır ticaretinin gelişmekte olduğu görülmektedir.

Bölge illerinden Şırnak ve Mardin'de ihracatçı firma sayısı ve ihracat değeri her yıl yüksek oranlarda artış göstermektedir. Bu illerde bulunan Habur ve Nusaybin sınır kapıları ile ilgili iyileştirmeler yapılmakla beraber ihtisas kapıları şeklinde düzenlenmeleri gerekliliği de ortadadır.

TOBB tarafından yap-işlet-devret modeline göre 216 dönümlük bir alana yapılması planlanan ve mevcut haliyle sadece insan ve şahsi araç geçişlerine açık olan Nusaybin Sınır Kapısı nitelik olarak sınırlı baval ticareti yapılabilen "sınır ticareti" kavramından uzak bir yapı arz etmektedir(DTM,2009).

Şekil 9: Türkiye'nin Irak ve Suriye'ye İhracatı (milyon \$)

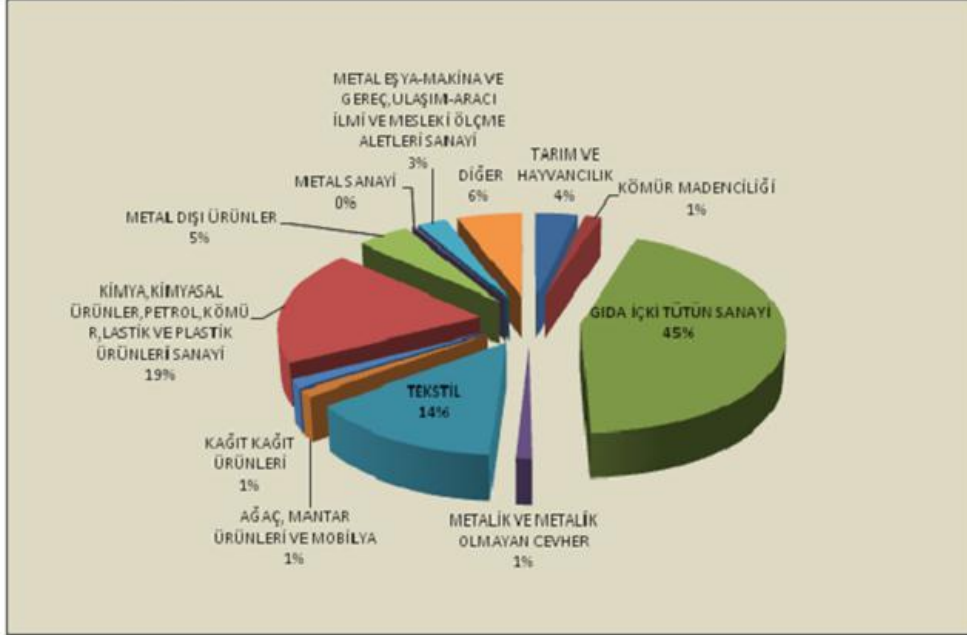
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (Dış ticaret istatistikleri)

Yaşanan son küresel kriz ile beraber alternatif pazarların Türkiye için önemi daha iyi anlaşılmiş ve bu bölgeden yapılan ihracat daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Yukarıdaki şekle göre Türkiye ihracatının küresel krizle daralmaya başladığı aralıkta dahi Irak ve Suriye ile yapılan ihracat miktarı artmıştır. Adı geçen ülkeler krizden AB ülkelerine kıyasla daha az etkilendikleri için ihracat değerlerinde bir düşüş yaşanmamıştır. Tüm bunlar TRC3 Bölge illerinin, ihracat açısından alternatif pazarlar açısından önemli bir avantaja sahip olduğuna işaret etmektedir(DTM,2009).

2.8. Bölgenin Sektörel Durumu

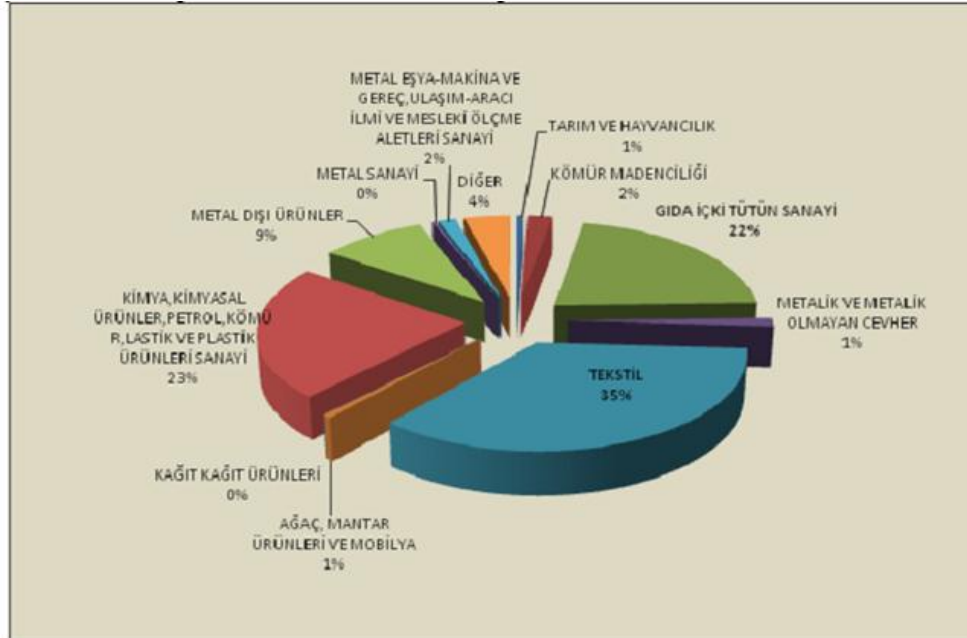
Aşağıdaki iki şekil birlikte incelendiğinde; Bölge illerinde kayıtlı üreticinin yalnızca %14'ü tekstil sanayiinde yer almasına rağmen, istihdamın %35'inin bu sektör tarafından sağlandığı görülmektedir. Gıda, içki, tütün sanayiine bakıldığında tam tersi bir durum dikkat çekmektedir. Bu sektör kayıtlı üreticinin %45'ini, istihdamın ise sadece %22'sini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Bölge illerinde en yaygın sektör olan gıda sektörünün istihdama katkısı olması gerekenin çok altında seyretmektedir. Kayıtlı üreticinin %19'unu oluşturan kimyasal ürünler, petrol, lastik ve plastik ürünler sanayii istihdam dağılımının %23'ünü oluşturmaktadır. Kimyasal ürünler sanayiindeki bu oranın büyük bölümü Batman'daki petrole dayalı faaliyet gösteren rafineriden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, TRC3 Bölgesi'nde kimya ve kimyasal ürünler sanayiinin gelişmiş bir sektör olarak öne çıkmadığı gözlenmektedir. Bölge için önem arz eden diğer bir sektör olan kömür madenciliğine bakıldığında ise bu sektörün kayıtlı üreticinin %1'ini ve istihdamın %2'sini oluşturduğu görülmektedir. Şırnak'ta 81 milyon ton rezervi olan asfaltit türü kömür yatakları düşünüldüğünde kömür madenciliğinin olması gerekenden çok geride olduğu anlaşılmaktadır(DİKA,2010).

Şekil 10: TRC3 Bölgesi Kayıtlı Üreticilerin Sektör Dağılımı

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı (www.tobb.org.tr)

Şekil 11: TRC3 Bölgesi Sektörlere Göre İstihdam Dağılımı

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı (www.tobb.org.tr)

GAP Sanayi Envanteri temel alınarak oluşturulan aşağıdaki tablo incelendiğinde; Batman'ın Kimya, Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayiinde uzmanlaştığı ve bu sektörün

Batman'da yoğunlaştığı görülmektedir. Batman'da bulunan petrol rafinerisi özellikle petrol türevi ürünlerin üretimini buraya kaydırmıştır. Gıda, içki ve tütün sanayiinde en fazla firma Mardin'de olmasına karşın, en yüksek istihdam düzeyinin Batman'da olduğu da gözden kaçmamaktadır. Tekstil, giyim ve deri sanayiinde ise Batman hem firma sayısında, hem istihdamda ön plana çıkmaktadır. Taş ve toprağa dayalı sanayide bölgenin tüm illeri birbirine yakın istihdam sağlarken, firma sayısı bakımından Batman öne çıkmaktadır. Bölge orman bakımından fakir olduğu için, orman ve kağıt ürünlerinde de yetersiz üretime sahiptir. Metal eşya ve makine teçhizatı sanayiinde az sayıda firma olduğu ve sağladıkları istihdamın da diğer sektörlerle kıyasla az olduğu görülmektedir(GAP,2010).

Tablo 6: TRC3 Bölgesindeki İmalat Sanayi Firmaları

	Sektör İçinde İlin Payı		Sanayi İçinde Sektörün Payı	
	Firma sayısı (%)	İstihdam (%)	Firma sayısı (%)	İstihdam (%)
GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN SANAYİ	100	100	41,97	26,65
Mardin	38,51	37,83	16,68	9,7
Batman	29,63	40,26	12,44	10,32
Şırnak	6,17	4,36	2,59	1,12
Sirt	24,69	17,57	10,36	4,51
TEKSTİL GİYİM VE DERİ SANAYİ	100	100	13,47	22,26
Mardin	34,62	19,92	4,66	4,43
Batman	53,85	42,79	7,25	9,53
Şırnak	3,85	1,43	0,52	0,32
Sirt	7,69	35,86	1,04	7,98
KİMYA, PET., KAÜÇÜK VE PLAS. ÜR. SANAYİ	100	100	17,62	18,25
Mardin	38,24	24,3	6,74	4,43
Batman	38,24	66,86	6,74	12,21
Şırnak	17,66	7,19	3,11	1,31
Sirt	5,88	1,66	1,04	0,3
TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİ	100	100	18,13	29,77
Mardin	8,57	27,53	1,55	8,2
Batman	42,86	24,26	7,77	7,22
Şırnak	22,86	18,13	4,15	5,69
Sirt	25,71	29,08	4,66	8,66
METAL EŞYA VE MAKİNE TEÇHİZATI SANAYİ	100	100	4,66	1,77
Mardin	22,22	15	1,04	0,27
Batman	33,33	18	1,55	0,32

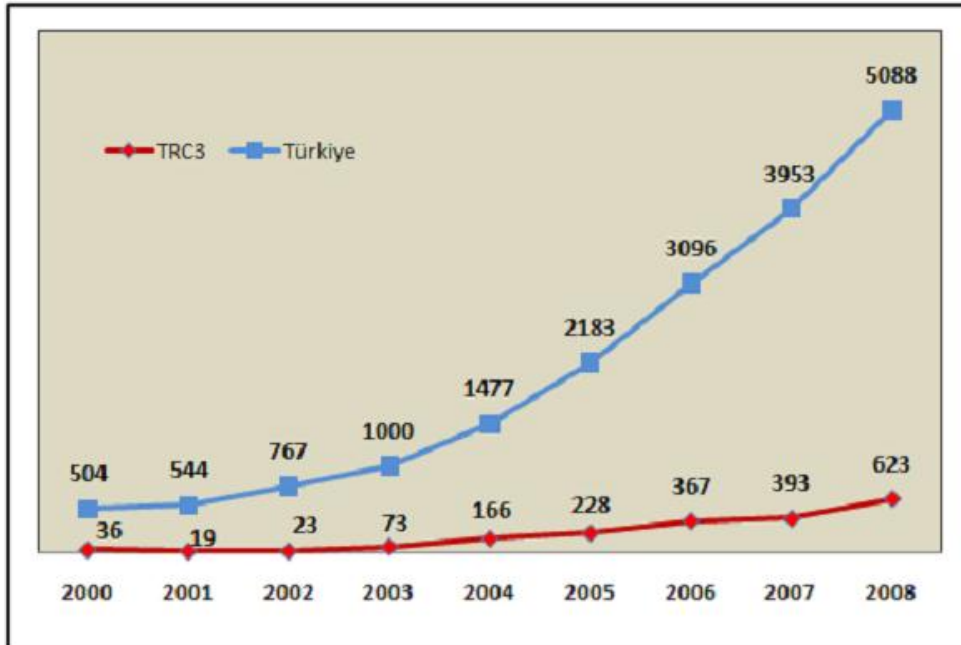
Şırnak	0	0	0	0
Siirt	44,44	67	2,07	1,19
ORMAN VE KAĞIT ÜRÜNLERİ SANAYİ	100	100	4,15	2,29
Mardin	25	17,05	1,04	0,39
Batman	50	38,76	2,07	0,89
Şırnak	0	0	0	0
Siirt	25	44,19	1,04	1,01
SANAYİ TOPLAM			100	100
Mardin			31,61	27,43
Batman			37,82	40,48
Şırnak			10,36	8,44
Siirt			20,21	23,65

* Not: CAP Sanayi Envanterinde sanayi içinde değerlendirilen Batman'da 6, Şırnak'ta 4, Siirt'te 2 firmanın faaliyet konusunun NACE REV 2'ye göre imalat sanayii dışı sektörlerde olduğu tespit edilmiş ve çıkarılmıştır.

Kaynak: GAP Sanayi Envanteri

Aşağıdaki şekil incelendiğinde, TRC3 Bölgesi'nde kişi başına düşen kredi miktarının Türkiye ortalamasına göre çok düşük kaldığı açık bir şekilde görülmektedir. Bölgede kullanılan kredilerin büyük oranını ihtisas dışı krediler oluştururken, girişimcilik kültürünün yaygın olmaması nedeniyle iş kurma amaçlı kredi kullanımı oldukça düşük oranlarda seyretmektedir(DİKA,2010).

Şekil 12: Kişi başına düşen kredi miktarı (TL)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Veritabanı (2008)

2.9. Enerji Sektörü

Enerji sektörü özellikle GAP kapsamında planlanan ve gerçekleştirilen projeler ve Kuzey Irak ile varılan stratejik enerji işbirliği girişimleri ile bölge sanayi ve ekonomisi için küresel ölçekte fırsatlara kapı aralamaktadır. Ayrıca bölgesel yansıma olarak da birçok yan sektörü tetikleyici etkiye sahiptir. Son yıllarda enerji mevzuatında gündeme gelen değişikliklerle enerji sektörünün, enerji kaynakları bakımından zenginliğe ve çeşitliliğe sahip olan Dicle Bölgesi'nde cazip yatırım alanları arasında yer aldığı görülmektedir.

Doğalgaz piyasasında ise 2009 yılında sanayi alanında LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) kullanılan şirketlere doğalgaz satışı dışında özel sektörün Bölge'de henüz başka bir girişimi yoktur. Nabucco Projesi'nin de bir parçası olacak olan plan aşamasındaki Irak-Türkiye doğalgaz hattının inşası ile birlikte Şırnak ve Mardin illerinin de doğalgaza kavuşması, 2015 yılında öngörülen ilk gazın hatlara verilmesi ile sağlanmış olacaktır(DİKA,2010).

Bölge'de petrol ve doğalgaz çıkaran birkaç özel şirketin yanında kamu iktisadi teşekkülü TPAO ve rafinerici lisanslı TÜPRAŞ, Batman ilinin sosyoekonomik yapısını doğrudan etkileyen en büyük şirketlerdir. 2005 yılı LPG piyasası kanunu sonrası ise likit petrol gazı dağıtım, depolama, taşıma ve bayilik lisanslı almış şirketler taşımacılık sektöründe gaz ticareti yapmaktadır(MÜSİAD,2008).

Bölge'deki enerji sektörü, kaynak çeşitliliği bakımından zengindir. Termik santraller ve hidroelektrik santraller ile elektrik enerjisi üretimi yapılmakta, kuyulardan çıkarılan petrol TÜPRAŞ'ın dört rafinerisinden biri olan Batman rafinerisinde değerlendirilmekte ve az da olsa bölge içinde tüketimi gerçekleşen doğalgaz üretimi yapılmaktadır.

Elektrik enerjisi üreten santraller Dicle Nehri ve kolları üzerine kurulu hidroelektrik santraller ile asfaltit veya fueloil kaynaklı termik santrallerdir. İl bazlı üretim değerleri incelendiğinde Bölge üretiminin %76'sının Şırnak ilinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu üretimin sahibi ilde bulunan termik santrallerdir. Bölge'deki santraller 2.182 gWh değerindeki üretim miktarı ile ülke üretiminin yaklaşık %1,12'sini oluşturmaktadır. Kişi başına düşen elektrik enerjisi üretim miktarı ise Bölge'de 1,06 mWh iken ülke genelinde 2,69 mWh'dır. Bu rakamlar mevcut haliyle bölgenin sanıldığı aksine henüz enerji üretiminde ihtisaslaşmış bir bölge olmadığını göstermektedir.

Bölge'de doğalgaz üretimi ise TPAO tarafından Nusaybin yakınlarındaki Çamurlu sahasında yapılmaktadır. Mardin'de Nusaybin civarında kurulması planlanan ikinci OSB'nin doğalgaz kaynağına yakınlığının sanayi alanındaki önemli yatırımların bölgeye çekilmesinde avantaj sağlaması beklenmektedir. Günlük üretim hacmi 40.000 m3 olan üretim tesisi ülke üretiminin %1'inden az bir kısmını karşılamaktadır. TPAO'dan alınan bilgiye göre kaynakta yapılacak kapasite geliştirme çalışmaları sonucunda günlük üretimin 100.000 m3'e çıkarılması hedeflenmektedir. Yakın zamanda bir diğer TPAO sahası Yolaçan'da da doğalgaz üretim tesisleri aktif hale gelecektir. Bu tesisin tamamlanması ve yapılan diğer çalışmalarla birlikte bölgedeki doğalgaz üretiminin 150.000 m3/gün civarında bir kapasiteye ulaşacağı öngörülmektedir.

Bölge'de TPAO tarafından üretilen petrol, müşterisi olan Batman'daki TÜPRAŞ Rafinerisi'nde değerlendirilmekte, satılan petrolün %70'i asfalt olarak piyasaya sunulmaktadır. TÜPRAŞ tarafından alınan petrolün %30'u motorine çevrildikten sonra, tekrar petrol ile karıştırılıp, ülkedeki diğer rafinerilere gönderilmekte ve tekrar işlenmektedir.

Bölge'deki termik santraller ise tamamen özel sektörün işletimindedir. Şırnak'ta bulunan asfaltit (kömür) kaynaklı Silopi TES dışında diğer termik santraller fueloil kaynaklıdır.

TEİAŞ verilerine göre Irak'a, 2007 yılında 1.350 gWh ve 2008 yılında 912 gWh olmak üzere ortalama Batman ili tüketimi kadar bir elektrik ihracatı gerçekleştirilmiştir(DİKA,2010).

3. BÖLGEYE YÖNELİK EKONOMİK AÇILIMIN ANA HATLARI

Bölgede yaşanan ekonomik gerilik teşvik uygulamaları dışında kalıcı ve yapısal önlemleri dışlayan politikalardan oluşmuştur. Halbuki üzerine çözüm senaryoları kurgulanan sorun sosyal, kültürel ve iktisadi v.s. yönleriyle ele alınması gereken bir sorundur. Sorun eğer tüm boyutları ile kuşatılmazsa başarı kısır kalacak ve maksat hasıl olmayacaktır. Bölgede yaşanan ve kronik hale gelmiş sorunun temel nedenlerinden biri olan iktisadi gerilik yönetim inisiyatifi için öncelikler kategorisinde yer alması bölge ve ülke çıkarları açısından elzemdir. Sorunun iktisadi anlamda çözümü, bölgesel sorunların istismar fırsatının bir daha kullanılmayacak ölçüde ortadan kaldırılması ve adeta bir iktisadi huzur ve barış ortamının sağlanmasına bağlıdır.

Bu çalışmada ele alınacak stratejik adımlar bölgeye yönelik şimdiye kadar geliştirilen politikalardan farklı niteliktedir. Bugüne kadar ilgili kurumlar ve çevreler tarafından ortaya konan ve uygulanan politikalar ekonomik geriliği teröre gerekçe oluşturmaktan alıkoymamıştır.

Atılan adımlar ve geliştirilen politikalar bürokratik düzenlemeler hattının dışına çıkamamıştır. Oluşturulan belli bir mevzuat zemininin otomatik stabilizatör mantalitesi münderecatında bölgenin kalkınma dinamiklerini harekete geçireceği ümidi taşınmıştır. Mevzuat ise özellikle teşvikler silsilesinden ibaret kalmıştır. Geliştirilen teşvik sistemlerine ilişkin düzenlemeler kalkınmanın otomatik müşevviki/parametresi olamamıştır. Aksine kaynak israfının, zaman kaybının ve beyhude oyalanmanın nedeni haline gelmiştir.

Planlama kapsamında geliştirilen yaklaşımlar ise ya realize edilememiştir ve/veya rasyonel nitelik zaafi yaşamıştır. Halbuki bölgesel nicel gerçeklerin ötesinde bölgesel nitelik gerçekler dikkate alınmalı ve ona göre planlamalar yapılmalıydı. Dolayısıyla bölge gerçeklerini tüm boyutlarıyla kuşatmayan bir planlama yaklaşımının akamete uğraması kaçınılmaz olacaktı.

Yine bölgeye ilişkin başka bir yaklaşım sorunu da iktisadi sorunlara siyasal yaklaşılmasıydı. Siyasal yaklaşımın özünde de rant kaygısının yatmasıydı. Parti rantı, feodal rant, kişisel çıkar rantı, nüfuz rantı, bürokrasi rantı ve terör rantı gibi iç içe geçmiş rantlar halkası içerisinde adeta boğulan ve başarısızlığa mahkum edilen bir bölgesel kalkınma süreci yaşanmıştır.

Bölgenin geri kalmışlık sorununun vicdanlarda gerektiği ölçüde algılanmamış olması başka bir başarısızlık nedeni olmuştur. İlgili tüm kesimler tarafından mesele yeterli ölçüde önemsenmemiştir. Gerek işin kamu cephesi gerekse de mahalli çevreler açısından soruna ilişkin yeterli bir sahiplenme tavrı sergilenmemiştir. Konunun hassasiyeti ne kalkınmanın aktörleri ne de mağdurları tarafından tam anlamıyla idrak ve vicdan meselesi yapılmamıştır.

Bölgeye ilişkin gerçekleştirilen nerdeyse tek stratejik ve rasyonel proje GAP projesidir. Adeta bölgenin tüm ekonomik dinamiklerini tetikleyecek olan bu anahtar proje tüm üniteleri ile hayata geçmiş olsaydı tarımsal üretim, sanayi üretimi, istihdam artışı, gelir artışı, hizmet-egitim-sağlık sektörleri gelişimi, refah-huzur-barış yükselişi konularında take off çıkışı yaşanacaktı. Ne var ki belli bir aşamaya getirilen ve küresel ölçekte yansımaları kaçınılmaz olan bu proje son tahlilde durağanlık sürecine mahkum edilerek bölgenin ve ülkenin huzur ve gelişmesini geciktiren bir pozisyona sokulmuştur.

Bu noktada atılacak belli stratejik adımlar vardır. Bunlar:

BİRİNCİ STRATEJİK ADIM: KALKINMADA SİVİL YAKLAŞIM

Şimdiye kadar ülkemizde kalkınma sorunu sanki sadece bir devlet ve hükümet sorunu gibi algılanmış ve bu algı çerçevesinde hareket edilmiştir. Halbuki bu kalkınma sorumluluğunun tümünden bir toplumsal sorumluluğa dönüştürülmesi ve sivil toplum örgütleri ve şirketler paydaşlığında yürütülmesi suretiyle sorumluluğun daha geniş ve aktif çevreler tarafından paylaşılması esasına dayalı “kalkınmanın toplumsallığı” yaklaşımı kalkınma ve gelişme adına daha somut ve önemli sonuçlar doğuracaktır. Bu yaklaşım bölgeye yönelik stratejimizin temel referanslarından biri olacaktır.

Bölgenin kalkındırılması ile ilgili atılacak her türlü adımda bu konunun önemsenmesi gerekmektedir. Mümkün olduğu kadarıyla ilgili tüm çevreleri alınacak kararlara ve gerçekleştirilecek uygulamalara dahil etmek gerekmektedir. Kalkınmada sivil yaklaşım kalkınma olgusunun toplumsallığı gerçeğiyle örtüşmektedir. Zira kalkınma olgusu ekonomik olduğu kadar sosyal bir olgudur da. Her olgu kendi şartlarında ele alındığı takdirde objektif ve gerçekçi olacaktır. Toplumsal sorunların çözümünde toplumun dışlanması eşyanın tabiatına aykırıdır. Bundan dolayıdır ki, toplumun kalkınma sorunu öncelikle toplumun sonra devletin sorunudur. Bu durumdan birinci derecede etkilenen kesim toplumdur. Dolayısıyla bu noktada topluma ve toplumun ilgili aktörlerine sorunun çözümünde öncelikli rolün verilmesi gerekmektedir. Bu yüzden bölgeye yönelik kalkınma politikalarını devlet tekelinden sivil toplum organizasyonuna dönüştürmek temel yaklaşım tarzı olmalıdır.

İKİNCİ STRATEJİK ADIM: TERSİNE SERMAYE GÖÇÜ

Uzun yıllardır, özellikle bölgede ortaya çıkan terör olaylarından sonra doğudan batıya artan göç beşeri boyutlarını da aşarak beyin, sermaye ve kültür göçü haline dönüşmüştür. İnsanlar yaşam alanlarını değiştirirken tüm müstemilatıyla birlikte değiştirmektedir. Yani bir yerden başka bir yere göç eden bir kişi maddi-manevi varlığını taşımaktadır adeta. Örfü, adeti, kültürü, malı-mülkü ve mesleki birikimiyle göç hadisesi gerçekleşmektedir. Buna binaen göç salt bir göç değildir. Tüm müstemilatı ve münderecatı ile gerçekleşen bir tebdili mekan olayıdır.

Bu minvalden hareketle Türkiye'nin doğusundan batısına yıllardır yaşanan göç aynı zamanda bir sermaye ve varlık göçüdür. Doğulu bir insanımız kendi doğup büyüdüğü memleketinde yılların, hatta ata-dedenin birikimi olan serveti de kendisiyle beraber götürmektedir. Yani, bir bakıma doğudan batıya göç eden kişi aynı zamanda hem bir sermaye transferi hem de bir girişimci transferi yapmaktadır. Yıllarca süren bir sermaye göçüne her ekonomi dayanamayacağı gibi bölge ekonomisi de dayanamaz. Bölgede yaşanan göç hadisesi ile sermaye ve girişimci transferi üzerinden adeta fakirleşme süreci yaşanmıştır. Önyargıya dönüşmüş devlet ihmali her platformda dile getirilirken bölgenin servet zenginliğinin sürekli olarak batıya taşınması genellikle göz ardı edilmektedir. Birincisi bölgenin geri kalmışlığının nedeni olarak görülürken ikincisinin geri kalmışlık üzerindeki etkisi yok sayılmaktadır. Liberal yaklaşıma göre, ekonomik gelişmede sermaye ve özel girişim etkisi kamu etkisinden güçlüdür. Hatta kamu etkisi piyasa düzenini bozacağı için ekonomik gelişmeyi engelleyici bir rol oynayacağı bile düşünülmektedir. Buna göre bölgenin geri kalmasında sermaye ve girişim yetersizliği başrolü oynamaktadır. Kaldı ki sadece liberallere göre değil, genel bir kaide olarak ekonomik gelişmede sermaye ve girişim faktörü gelişmenin lokomotifidir.

Bu durumdan anlaşılıyor ki, bölgeden Türkiye'nin batısına iki temel ekonomik faktör transfer edilerek fakirleşmeye sebebiyet verilmiş olmaktadır. Şimdiye kadar devlet geliştirdiği farklı teşvik uygulamaları ile doğudan batıya akan sermayeyi batıdan sağladığı vergileri teşvik kanalları ile tekrar doğuya akıtmaya çalışmış ama başarılı olamamıştır. Teşvik sistemi gibi bir takım mevzuat uygulamaları dışında farklı bir çözüm de geliştirememiştir.

Yapılması gereken şey, bu sürecin tersine işlenmesidir. Yani, Türkiye'nin batısından doğusuna girişimci ve sermaye transferini gerçekleştirmenin farklı yol ve metotlarını bulmak gerekmektedir. Bunlar;

1- İktisadi Âkil Adamlar:

Farklı iktisadi kesimlerden ve kimliklerden oluşan insanlardan oluşacak bir heyet birebir temaslar kurmak suretiyle batıya göçmüş işadamlarıyla ikna görüşmeleri yapılmalıdır. Bu heyet içinde devleti temsilen yerel yöneticilerden de birinin olması güven faktörünü güçlendirecektir.

2- Girişimci Fuarları Oluşturulması:

Doğudan yoğun göç almış batıdaki şehirlerde kurulacak fuarlarda sektörlere göre oluşturulacak stantlarda görüşme masaları kurulacak ve her bir görüşme iki hakem nezaretinde gerçekleşecektir. Görüşmelerden elde edilen somut sonuçlar genel hakem heyetince protokole bağlanarak kayıt altına alınacaktır. İllerde odalarda veya valiliklerde oluşturulacak sekreteryaya sürecin takip kontrol ve koordinasyon işini yapacaktır.

3- Doğu-Batı Ortak Girişimleri:

Bölgeler arası farklılıkları ortadan kaldırmak ve birlik-beraberlik şurunu geliştirmek için her iki bölgenin işadamlarının ortak yatırımlarda bulunmaları için ayrı bir organizasyon gerekmektedir. Bunun için iki taraftan da yapmak istedikleri yatırım konusuna ilişkin talep teklifleri âkil heyet veya oluşturulacak daha teknik bir heyet tarafından alınır ve taraflar bir araya getirilir. Bu çerçevede bir ortak girişim birimi ve sekreteryası oluşturulur. Bu sekreteryaya piyasa ve ekonomik birimlerle sürekli temas halinde olmak suretiyle taraflara girişim ve yatırım fırsatlarına ilişkin teklifler de hazırlar. Hazırlanan bu teklif çalışmalarının ilgili taraflara tanıtımını yapar.

4- Kurumlararası Aktif İşbirliği ve İktisadi İnisiyatif:

TSO'lar, İşadamı Dernekleri ve STK'lara ekonomik açılım sürecinde sivil inisiyatif olarak aktif bir rol verilmesi gerekmektedir. Bu rol kalkınma sürecine dinamizm katmakla beraber ilgili örgütlere, potansiyel girişimcilere yönelik rehberlik yapma ve güven duygusu aşılama gibi misyonlar yükleyecektir.

5- TUSKON Modeli:

İlgili tarafları aynı çatı altında sektörler temelli toplayarak alıcı ve satıcıları veya ortak girişimde bulunacakları kendine has bir yöntemle buluşturma üzerine kurulu bir modeldir. Bu modeli bu şekilde ilk TUSKON hayata geçirdiği için buna TUSKON MODELİ dememizde bir beis yoktur. TUSKON bunu zaman zaman coğrafik olarak ele almış ve kıtalar düzeyinde büyük ölçekli buluşmalar gerçekleştirmiş, zaman zaman da bölgesel ve sektörel toplantılar şeklinde icra etmiştir. TUSKON'un küresel ölçekte uygulamış olduğu bu modelin güneydoğu ve illeri için model alınmasında yüksek ekonomik getiriler sağlanabilecektir. TUSKON'un başarısı, özellikle 2008 küresel kriz döneminde yaptığı kıtalar

buluşturmaları ile krize girmiş Avrupa dışında yeni hedef pazarları canlandırarak yeni ihracat alanlarının oluşmasına sağladığı büyük katkı ile kanıtlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ STAREJİK ADIM: SEKTÖREL YAKLAşIM

Bölgenin potansiyel nitelikte olan ekonomik değerlerini öne çıkaran sektör ve ürün bazı önceliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Bölgenin kültürel, doğal ve ekonomik avantajlarını ve şartlarını göz ardı eden bir ekonomik atak yaklaşımının, olması gereken başarıyı sağlamasını beklemek aşırı iyimserlik sayılır. Take off ivmesini kendi ekonomik ve sosyal karakteristiğinden alan plan, program ve politikaların başarısı daha rasyonel ve imkan dahilinde olacaktır. Makro nitelikte olan ve bölge özeline inme hassasiyetini göstermeyen yaklaşımlar strateji sorunu olan irrasyonel yaklaşımlardır. Bu çerçeve bakışından hareketle sektörel ve ürün odaklı öncelikler çalışması zorunluluk arz etmektedir. Özellikle bölgenin geleneksel olan ürünlerinin üretiminin daha sistematik hale dönüştürülerek birer piyasa değeri seviyesine çıkarılması ve küresel piyasalara arz yollarına bakılarak marka değerler niteliğine kavuşturulması son derece stratejik bir adım olacaktır.

Ancak bazı sektörler de konjonktürel olarak gelecek vaat edebilir. Bölgenin mevcut kaynakları arasında yer almayan ama bölgenin gelişmesine ciddi destek verme potansiyeli taşıyan unsurları dışlama tavrı sergilemeden bunları da öncelikli lokomotif sektörler arasında değerlendirebiliriz. Bu durumda bu türden olan sektörleri de bölge kalkınması adına değerlendirmek mümkün olabilir.

Gerek yerli kaynaklara dayanan gerekse de ekonomik konjonktüre uyan sektörler bölgesel gelişmenin lokomotifi olabilirler. Ortaya konacak yeni bir ekonomik açılım bir yandan siyasal barış açılımının tamamlayıcısı rolü oynayacakken diğer yandan da bölgenin gelişme dinamiklerinin manivalası olacaktır.

Esasında ekonomik gelişme ve kalkınma literatüründe sektörel yaklaşım kalkınma politikalarının bir türünü oluştururken buna ilaveten ürün ve geleneksel ürünün de buna dahil edilmesi mezkur politikaya farklı bir anlayış kazandırmaktadır.

Buna göre örneğin, Mardin ‘in’ badem şekeri” ve “gümüş işlemediliği” ürün ve geleneksel ürün bazı gelişme programına örnek teşkil edebileceği gibi “turizm, tarımsal sanayi, dış ticaret, sağlık ve eğitim” de mevcut ve konjonktürel açılım programlarında lokomotif sektörler olarak öne çıkabilecektir. Mardin ilinin mevcut ekonomik koşullarında turizm sektörü önemli bir sektörel realite olarak arzıendam ederken diğerleri konjonktüre bağlı olan ve gelecek vaat eden potansiyel sektörler olarak temayüz etmektedir.

GAP projesinin tamamen faaliyete geçmesi halinde tarıma dayalı sanayileşmede Mardin bölgenin tarımsal üretimini sanayi ve ticarete dönüştüren merkez illerden biri olabilecektir. Geniş çaplı kurulacak sanayi tesisleri ile topraklarının önemli bir kısmında gerçekleştirilecek tarımsal ürün patlaması işleme ve ticarileştirme imkanına kavuşacaktır. Böylelikle iç ve dış piyasaya üretim yapan bir merkeze dönüşecektir. Artan tarımsal ve sanayi üretimine ilaveten ticaretin de doruk yapması bölgede istihdam ve gelir artışı üzerinden müthiş bir refah artışına sebebiyet verecektir.

Eğitim ve sağlık konjonktürel bazda bölgede öne çıkacak yıldız sektörlerden olacaktır. Bölgenin ve Orta Doğu’nun durulması ile sağlanacak istikrar ve refah artışı ikliminde özel ve kamu girişimleri ile neşvünema bulacak olan bu sektörler kendi hinterlandında ortaya çıkacak hayati bir ihtiyacı karşılayan sektörler olacaktır. Zaten mevcut halde de bu sektörlerle olan ihtiyaç had safhalarda seyretmektedir. Bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik olan plan, program ve politikalar en rasyonel ve ekonomik olan yaklaşımlardır.

DÖRDÜNCÜ STRATEJİK ADIM: BÖLGENİN ENERJİ VE TOPRAK POTANSİYELİNİN KİNETİĞE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ:

Enerji ve toprak faktörleri bölge kalkınması ve bu kalkınmanın finansmanı bakımından ele alınması gerekmektedir. Bu potansiyellerin hayata geçirilmesi için potansiyelden kinetiğe yönelik kanallar açılması ve bunun uygulamasında Anadolu sermayesine aktif rol verilmesi bir taraftan Anadolu sermayesini küresel sermayeye dönüştürürken diğer taraftan da bölge dinamiklerinin harekete geçirilmesiyle müthiş bir zenginlik ve refah artışı sağlanacaktır. Ayrıca bölgeler arası gelir dağılımı dengesizliğini giderecek olan yine Anadolu sermayesi olacaktır. Bölgede enerji ve toprak alanlarında Anadolu sermayesinin yakalayacağı ivme bölge, ülke ve dünya ölçeğinde pozitif yansımaları neden olacaktır. Bunun etkileri bölge barışından bölge kalkınmasına, ülke kalkınmasından küresel sermaye oluşumuna kadar çok boyutlu alanlarda kendisini hissettirecektir. GAP bölgesi ve dünya enerji deposu Ortadoğu zemininde konjonktürel gelişmelerin de desteğiyle toprak ve enerji, stratejik iki ekonomik faktör olarak geleceğin dünyasında daha da önem kazanacaktır. Bölgede yaşanan dramların arka planında yatan gerçek bu olsa gerek. Bu konuda gösterilecek müdakkik ve müteyakkız uygulamalar birçok anlamda yapısal dönüşümü sağlayıcı ve tarihi nitelikte olacaktır. Burada oluşturulacak ekonomik bir rüzgarla yelkenlerini dolduracak olan Anadolu sermayesi stratejik bir sermaye hüviyetini kazanarak ülkemiz kaderinde güzel işlerin aktörü olacaktır.

Anadolu Sermayesinin üstleneceği birkaç stratejik rol vardır. Bunlar;

- Sermayenin tüm yurt sathına yayılması ve bu suretle bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.
- Ülke sermaye birikimini tekeldi yapıdan kurtarıcı rol oynaması nedeniyle ülkenin ekonomik ve siyasi güvenliğini sağlayıcı bir katkıda bulunması.
- Toplam sermaye birikimine yapacağı katkı ile ülkenin zenginleşmesine destek vermesi.
- Bölgede Anadolu sermayesinin halkla kuracağı ilişkilerin sosyal getirisi daha yüksek olacaktır.
- Anadolu sermayesi bölge barışının tesisinde daha anlamlı ve güven verici bir rol üstlenecektir.

BEŞİNCİ STRATEJİK ADIM: KÜRESEL SERMAYE FIRSATI

Küresel piyasalarda çok büyük montanlı fon bolluğu yaşanmaktadır. Küresel finansal krizden etkilenen sermaye kendisine özellikle ekonominin reel alanından yeni fırsatlar kollama arayışında. Ekonominin finans alanından yediği darbeler bu kesimi alternatif arayışlara zorlamıştır. Küresel sermaye birikiminde yaşanan yoğunlaşma doğru kanalize edilmediği takdirde dünya ekonomisi için dolayısıyla dünya halkları için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Elde tutulan ateş gibi yeni ellere ihtiyaç duyacaktır. Tehditi fırsata dönüştürecek şekilde küresel fonların bölgeye çekilmesi için etkili yöntemler bulmak zorundayız.

Küresel güçler tarafından yönetilen sermaye dışında düşünmemiz gereken körfez sermayesi ülkemiz ve bölge için vücuttaki kan kıymetinde olacaktır. Reel yatırımlara ikna edilecek körfez sermayesi kendisi için güzel bir yatırım alternatifi bulmuş olacaktır. Kazan kazan yaklaşımına uygun düşen bu durum bir taraftan yatırımcıya kazandırırken diğer taraftan da bölgenin can suyu olarak refah ve zenginlik üretimine aracılık edecektir.

Ülkemizin sermaye birikimi ve teknolojik birikim yetersizliği herkesin malumudur. Bunun telafisi ve küresel sermaye tecrübe birikiminin ülkeye ve bölgeye kazandırılması ve küresel sermaye üzerinden küresel ekonomiyle aramızda bir köprü oluşturulması bakımından yabancı sermayenin bölgeye gelmesinin sağlanması ve bu yönde açılımlar gerçekleştirilmesi bölge ve ülkemiz için ciddi sonuçlar doğuracaktır. Özellikle Anadolu sermayesi ile küresel sermayenin birlikte gerçekleştirecekleri ortak girişimlerin ülkemize katkısı çok boyutlu olacaktır.

Küresel sermayenin oluşturacağı türev sonuçlardan bazıları;

- Kalkınmanın finansmanı sağlanacak
- Teknik bilgi ve teknolojik destek sağlanacak
- Yabancı sermayenin yönetim tecrübesinden yararlanılacak
- Bölgede üretilen ürünlerin küresel piyasalara sunumu sağlanacak
- Bölgenin ve Anadolu sermayesinin dünya ile entegrasyonu sağlanacak
- Yerel kültürün ve feodal yapının gelişmesinde ve dönüşmesinde etkili olacaktır (KÖKOCAK,2005:131).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye yıllardır kangren haline dönüşmüş köklü ve tarihi derinliği olan bir sorunu çözmek üzere kararlı bir siyasi irade ortaya koymuştur. Artık bölgede ülkenin ve bölgenin barış ve huzur ortamına kavuşmasını sağlayarak ekonomik geriliğin giderilmesi noktasında bir fırsat kollamaya çalışmaktadır. İstismar unsurlarının ortadan kaldırılarak öncelikle halkın huzurunun temini, arkasından da bölgenin içinde bulunduğu fakirlik kısır döngüsünün sona erdirilmesi hedeflenmektedir. Neticede ise, Türkiye'ye "take off" yaptırmak ve birçok alanda sergileme potansiyelini taşıdığı "atakları" gerçekleştirmek suretiyle 150 yıldır ara verdiği tarihi konuma yeniden konuşlanmaktadır.

Bu çerçevede atılacak birkaç stratejik adım çalışması yaptık. Bunlar, şimdiye kadar ortaya konan klasik diyebileceğimiz plan ve programlardan çok farklı öneriler demetinden oluşmaktadır. Özellikle "teşvik mekanizması" üzerine kurulu yaklaşımların bugüne kadar beklenen sonucu veremediği ve başarısızlığı ortadadır.

Burada yapılmak istenen şey, kalkınma plan ve programlarının ötesinde uygulamaya dönük bir takım pratiklerden oluşmaktadır. Soruna yönelik daha kararlı bir yaklaşımı sergileyen önerilerimiz toplumun katılımı üzerine kurulu genel bir stratejiyi içermektedir. Devlet inisiyatifi önderliği yerine toplum dinamiklerini değerlendirmeye dönük olacaktır. Bu noktada öncelikle "kalkınmada sivil yaklaşım" teziyle kalkınma sorununa bakışı "devlet zaviyesi" nden "toplum odaklı" bir perspektife çekmeye çalışmaktayız. Sorunu bir toplum sorunu olarak algılayıp çözümü de toplum temelli ele alıyoruz. Dolayısıyla evvel emirde soruna olan yanlış bakışı düzeltmeyi çözümün ön şartı olarak görmekteyiz.

İkinci olarak, bölgenin fakirliğini adeta kısır döngüye yani adeta fakirlik üreten bir yapıya dönüştüren "doğudan batıya" sermaye göçünü tersine çevirerek "batıdan doğuya" bir "tersine sermaye göçüne" çeviren bir mekanizma kurmak amaçlanmaktadır. Yıllardır doğuda birazcık palazlanan bir girişimci soluğu batıda almış ve nisbeten daha müreffeh bir yaşam tarzına geçiş yaparak yeni fırsatlar ve zenginlikler kollamaya çalışmıştır. Nitekim bu şekilde düşünerek başarılı olmuş batıda faaliyet gösteren çok sayıda girişimci vardır. İşte stratejimizin ikinci ayağını oluşturan tersine sermaye göçünü sağlamaya dönük adımların atılmasıyla bölge potansiyelini ve dinamiklerini harekete geçirme hedeflenmektedir.

Üçüncü adım olarak ise, “öncelikli sektörler” in belirlenip bu sektörleri geliştirmeye dönük önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunlar bölgede potansiyel olarak var olan veya konjonktüre göre gelecek vadeden sektörlerden oluşmaktadır.

Dördüncü stratejik adımda, mevcut durumda bölge için hayatiyet arzeden ve bölgeye yönelik en gerçekçi ve somut proje olan GAP projesinin tüm fonksiyonları ile devreye sokulması teklif edilmektedir. Böylelikle bölgenin verimli topraklarının dünya pazarlarına açılımı söz konusu olacaktır. Diğer bir konu ise enerji konusudur. Bölgede Lozan ile birlikte tesis edilen müesses nizam ve denklemlerin değişerek bölge ülkeleri nezdinde köklü değişimlerin olması artık kaçınılmaz gibi gözükmektedir. Enerji odaklı gerçekleşmeye başlayan değişimler Türkiye'nin doğusu için yeni fırsatlara kapı aralayacaktır. Bu tür gelişmelerin tabii sonucu olarak enerji konusu gerek bölgesel gelişmelere bağlı olarak gerekse de doğunun enerji potansiyelinin kinetiğe dönüşümü bakımından stratejik bir anlam taşımaktadır.

Beşinci adımda da bölgenin fırsatlarını değerlendirme potansiyeli ve küresel finansal piyasalarda oluşan yeni yatırım alanları arayışları dikkate alınarak küresel sermayenin bölgeye kazandırılması ve bunun sonucunda sağlanacak muhtemel getiriler üzerinde durulmaktadır. Özellikle bölgeye zaten kazandırılması stratejik açıdan hayati önemde olan “Anadolu Sermayesi” nin “Küresel Sermaye” ile bölge yatırım ortamında buluşmalarının ifade ettiği anlam bölgeyi de aşır küresel ölçekte olacaktır.

KAYNAKÇA

- URAK (2010). İllerarası Rekabetçilik Endeksi Çalışması-2008-2009, İstanbul
- DPT (1996,2001,2007). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara
- DİKA (2010). Sanayi Sektörü Mevcut Durum Raporu, Mardin
- DİKA (2010). Ön Bölgesel Gelişme Planı, Mardin
- DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara
- MÜSİAD (2008). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Yönelik Sosyoekonomik Kalkınma Önerileri, İstanbul
- KÖKOCAK, A. (2005). Ekonomik Güç:Bilim Ve Teknoloji, Odak Yayınları, Ankara
- www.ankarastrateji.org
- www.tobb.org.tr
- www.tbb.org.tr
- www.gap.gov.tr
- [www.ekonomi.gov.tr\(Dış Ticaret Müsteşarlığı\)](http://www.ekonomi.gov.tr(Dış Ticaret Müsteşarlığı))
- www.urak.org
- www.tuik.gov.tr